

ALMANTAS SAMALAVIČIUS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuva
Vilnius Gediminas Technical University, Lithuania

MODERNIOSIOS MIESTOKŪROS AKLIGATVIAI IR NIKOS A. SALINGAROS KONCEPTUALUS IŠŠŪKIS

The Dead-Ends of Modern City-Making
and the Conceptual Challenge of Nikos A. Salingaros

SUMMARY

There is much evidence suggesting that the legacy of Modernist design in architecture and urbanism, based on stale assumptions and exhausted ideology of Le Corbusier and his followers, has reached its dead-end and that a new paradigm for rethinking urbanism is badly needed. Though there had been various ways of dealing with the legacy of Modern urbanism, and many urban planners as well as urban designers choose different ways of approaching their subject, this legacy still largely dominates in the global urban landscapes. Nikos A. Salingaros, an internationally renowned mathematician and physicist turned into urban theorist and critic has developed completely new intellectual tools to deal with problems of urban spaces. His theoretical framework introduces challenging possibilities of renewing current architectural and urban theory as well as the practice of urban design. Being strongly associated with the thinking of renowned architectural theorist and practitioner Christopher Alexander, he nevertheless constructed important theoretical concepts of his own and his theoretical findings can be applied while solving a large number of urgent urban problems. The article examines his concepts and ideas of urban design and city-making and practical suggestions.

SANTRAUKA

Yra nemažai duomenų, leidžiančių teigti, kad modernistinio projektavimo (architektūroje ir urbanistikoje) paveldas, grįstas persenusiais įsitikinimais ir išsisėmusia Le Corbusier bei jo sekėjų skelbta ideologija, pasiekė akligatvį, tad urbanistikos permąstymui būtina nauja paradigma. Nors būta įvairių pasiūlymų, kaip vertinti moderniosios urbanistikos mentalinį ir fizinį paveldą, o didžiulia miesto planuotojų bei projektuotojų renkami skirtingus savo objekto vertinimo būdus, modernizmo ideologija iki šiol tebėra stulbinamai

RAKTAŽODŽIAI: Nikos A. Salingaros, architektūrinis modernizmas, miestokūra, urbanistika, urbanistinis projektavimas.
KEY WORDS: Nikos A. Salingaros, architectural modernism, city-making, urbanism, urban design.

gyvybinga. Matematikas ir fizikas Nikos A. Salingaros, tapęs tarptautiniu mastu pripažintu urbanistikos ir architektūros teoretiku, sukūrė naujus intelektualinius įrankius, teikiančius galimybę atnaujinti urbanistinės masės ir erdvės projektavimą. Jo teorijos darbotvarkėje yra nemenkų galimybių atnaujinti dabartinę architektūros bei urbanistikos teoriją, taip pat suteikti naują kryptį šių sričių praktikai. Būdamas glaudžiai susijęs su savo vyresniojo kolegos, pasauliniu mastu pripažinto architektūros teoretiko ir praktiko Christopherio Alexanderio mąstymu, jis pateikė teorinius metmenis daugelio esmingų urbanistinių problemų sprendimui. Šiame straipsnyje glaustai analizuojamos jo miestokūros koncepcijos, teorijos ir praktiniai pasiūlymai, tikintis, kad jie galėtų būti pritaikyti ir sprendžiant analogiškas problemas Lietuvos urbanistikos kontekste.

ĮVADAS

Architektūrinio bei urbanistinio modernizmo paradigma pastaruosiu metu vis dažniau kvestionuojama ir ne be priežasties kritikuojama. Nemaža dalis kadaise avangardinio modernizmo nuostatų arba atgyveno, arba nepasitvirtino, tačiau pritrūkus kritiškos refleksijos, jos ilgainiui tapo neginčijamomis dogmomis, kuriomis iki šiol neretai sekama nesilaikant jokios distancijos. Kaip savo naujausiame veikalė pabrėžė iškilus Jungtinės Karalystės architektūros istorikas Jamesas Stevensas Curlas, „uždrausdamas ornamentiką, teikdamas prioritetą švelniems paviršiams ir paprastoms geometrinėms formoms, Modernusis sąjūdis ir jo autoritariniam režimui ištikimi praktikai pasmerkė daugumą religijų, apribodami individų galimybes susisaistyti su dvasinėmis erdvėmis spalvų, ornamento, kaligrafijos ir nuostabios architektūros pagalba, taip paneigdami jausminius santykius“ (Curl 2018: 361–362), prie šių pastabų pridurdamas, jog modernizmą išpažįstantiems architektams būdingas „fundamentalizmas neleidžia imtis jokios kitos išraiškos būdų, išskyrus modernistini“ (Curl 2018: 362). Anot architektūros istoriko, po Antrojo pasaulinio karo, kai industrinių Vakarų valstybių architektūroje visuoti-

nai išgalėjo vadinamasis „tarptautinis stilius“ (*International Style*), susijęs su modernybės, gerovės ir demokratijos vaizdiniais, modernistinė architektūra įgavo griaunamąjį pobūdį niokodama kitas kultūras ir tai, ką vadiname tradicija. Nors šios pastabos iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti pernelyg drastiškos, jose yra nemaža dalis tiesos. Iš tiesų pasenusi ir dogmatiškas formas įgijusi architektūros modernizmo ideologija įgavo ne tik religiniam tikėjimui būdingų elementų, bet ir fundamentalizmo bruožų. Nesigilindami į šio autoriaus ar kitų architektūrinio modernizmo kritikų žodyno ar retorikos ypatumus (juoba kad kai kurie kiti kritiškai modernizmo raidą vertinantys autoriai linkę vartoti kiek kitas, ne tokias kategoriškas ištermes), galime tarti, kad architektūrinio bei urbanistinio modernizmo ideologija ir estetika yra sulaukusi nemenkos kritikos ir raginimo kvestionuoti labiausiai paplitusias ir ypač praktikai įtaką darančias šio kadaise avangardinio sąjūdžio dogmas. Būtina pabrėžti, kad modernizmo ideologija padarė didžiulį poveikį ne vien architektūros estetinei raiškai, bet ir miestų plėtros formoms bei urbanistinės struktūros principams. Modernizmo ideologijai ištikimi architektai ir urbanis-

tai su dideliu entuziazmu eksploatavo šveicarų kilmės prancūzų architekto Le Corbusier (1887–1965) miestų planavimo idėjas. Jų sklaidai visame pasaulyje pasitarnavo Le Corbusier ir jo bendraminčių suburtas, nors ir neilgai veikęs (1928–1959), tačiau didžiulį ideologinį poveikį globaliu mastu padaręs architektūrinio modernizmo sąjūdis, žinomas savo akronimu CIAM (*Congress internationaux d'architecture moderne*). Sekant Le Corbusier koncepcija, modernistai atmetė istorinių miestų struktūrinius ir estetinius modelius ir visą tradicinę urbanistinę sąrangą. Šio sąjūdžio pagrindinis iniciatorius ir „guru“ savo knygomis ir projektais siekė įtvirtinti naują miestokūros paradigmą, grįstą supaprastintais geometrijos principais, simetrija, tvarkos primatu ir t. t. Praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje Le Corbusier pateikė ir idealaus moderniojo miesto projektą, žinomą kaip *La Ville Contemporaine* (Šiuolaikinis miestas, 1922 m.) bei *Cite Radieuse* (Spindulinis miestas, 1933 m.). Vėliau jo kūrejas pateikė dar gausesnius šio modelio variantus, kuriuos mėgino įpiršti įvairioms šalims, taip pat ir Sovietų Sąjungai. Iš esmės jis skelbė perdėm mechanistinį, racionalizuotą, beveik mistinius išankstinės tvarkos principus ir geometrijos visagalybę aukštinančią ateities miesto viziją (Samalavičius 2013: 46–56). Nors pats autorius sugebėjo įgyvendinti tik mažytę dalį savo skelbtų šiuolaikinio miesto vizijų (jas fiziniu pavidalu atspindi Le Corbusier 1951–1956 m. suprojektuotas naujas Čandigarų miestas Indijoje), urbanisto knygoje išdėstyta moderniojo miesto koncepcija užkrėtė ištisus miesto planuotojų ir urbanistinių projektuotojų kartas. Kaip vaizdžiai pažymėjo

žinomas Jungtinės Karalystės urbanistikos istorikas ir praktikas seras Peteris Hallas, „Le Corbusier padarytas blogis toliau gyvuoja ir po jo mirties“ (Hall 2002: 219). Le Corbusier propaguotą moderniosios urbanistikos modelį, daugiausia nulėmusį urbanistinio planavimo ir projektavimo situaciją praėjusiame amžiuje, įkūnija ne tik jo paties autoriai konkursiniai projektai ar veikla kuriant Čandigarų urbanistines formas Indijoje, bet ir jo sekėjo architekto Oscaro Niemeyerio suprojektuota Brazilijos sostinė, tapusi Le Corbusier urbanistinės ideologijos išraiška *par excellence*. Pasak sero Peterio Hallo, ji „tobulai įkūnija moderniojo sąjūdžio pažadą, t. y. „totalią dekontekstualizaciją“, kurioje utopinė ateitis tampa dabarties išmatavimo priemone be jokio istorinio konteksto pojūčio, švarioje vietoje sukurtas miestas bei jokios nuorodos į praeitį“ (Hall 2002: 232). Brazilija ilgainiui tapo beveidžio ir gyvenimui netinkamo miesto sinonimu, socialiniuose žodynuose atsirado netgi tokia sąvoka kaip *brazilitas*, nusakiusi beveidį, žmogiškosios skalės neturintį miestų projektavimą. Antai įvairius šiuolaikinės urbanizacijos procesų aspektus analizavęs sociologas Zygmuntas Baumanas teigė, kad šis su dideliu entuziazmu kurtas modernus miestas pasirodė esantis tikras košmaras jo gyventojams (Bauman 2002: 71). Šio keisto iš utopijos distopija virtusio miesto ypatumus savo knygoje išsamiai aptarė antropologas Jamesas Holstonas, kurio tyrimas išryškino distopinius Brazilijos aspektus (Holston 1989).

Modernizacijos padarinių miesto erdvinei struktūrai ir estetikai ypatumus yra analizavę tokie skirtingi, įvairių kar-

tų autoriai kaip Lewisas Mumfordas (1961, 1963), Jane Jacobs (1961), Spiro Kostoffas (Kostoff 2004) ar pastaruoju metu Eamonnas Canniffe'as (Canniffe 2006), tad šiame svarstyme apsiribosiu tik nuorodomis į jų veikalus. Įdomią ir aktualią moderniojo miesto modelio interpretaciją yra pateikęs urbanistikos klausimus kryptingai nagrinėjantis religijotyrininkas Peteris Sheldrake'as, pasak kurio, Le Corbusier „Spindulinis miestas“, nors ir neigdamas istoriją, tapatumą ir dvasingumo dimensiją, pats neišvengiamai įgijo Šventyklos vaizdinį. Ši pastaba suponuoja, kad sunaikindamas tradiciją ir sąsajas su religiniu tikėjimu, modernusis miesto modelis neišvengiamai tampa jų pakaitalu uzurpuodamas teisę perteikti dvasingumo aspektus. Beje, šio autoriaus nuomone, manant, kad jei miestai „turėtų būti vietos, kurios įtvirtina žmogaus gyvenimo pojūtį kaip sakralų, o ne grynai organinį reiškinį, tuomet jie turi apimti visą žmogaus egzistenciją – funkcionalią, etinę ir dvasinę“ (Sheldrake 2007: 51). Net jei

kam nors kiltų noras ginčyti tokį požiūrį, vis dėlto turėtų sutikti, kad modernusis miestokūros modelis, pagrįstas Le Corbusier vizijomis, jau yra ne tik ginčytinas ir atgyvenęs, bet, kaip pademonstravo praėjusio amžiaus urbanistikos praktika, gerokai susikompromitavęs realybėje, tad būtini iš esmės kitokie, naujas perspektyvas atveriantys požiūriai į šiuolaikinės urbanistikos ir miestokūros principus. Nikos A. Salingaros ir yra vienas iš tų esmingus pokyčius siūlančių miesto teoretikų, teigiantis ne tik tokią būtinybę, bet ir siūlantis naują miestokūros viziją, grįstą holistiniais tyrimais ir mokslo tyrimų duomenimis. Šiame straipsnyje apsiribosiu tik pačių svarbiausių N. Salingaros veikaluose išdėstytų miestokūros principų aptarimu, juoba kad lietuviškame kontekste jo požiūris į urbanistiką kol kas nebuvo adekvačiai nagrinėtas ir pristatytas. Trumpą jo akademinės veiklos apžvalgą galima rasti neseniai pasirodžiusiame jo naujausios studijos vertime į lietuvių kalbą (Salingaros 2019).

MODERNISTINIO PAVELDO KRITIKA IR KONCEPTUALUS TEORIJOS POSŪKIS

JAV Teksaso universiteto profesorius Nikos A. Salingaros ėmėsi urbanistikos bei architektūros tyrimų jau būdamas tarptautiniu mastu pripažintas fizikas ir matematikas, paskelbęs mokslo darbų algebros, matematinės fizikos, elektromagnetinio lauko bei branduolinės reakcijos srityse ir, šalia kitų dalykų, įnešęs tam tikrą indėlį ir į kompiuterijos mokslo plėtrą. Tapęs žinomas jau po pirmosios knygos, skirtos architektūrinės de-

konstrukcijos reiškinio kritikai (Salingaros 2004), jis netrukus publikavo dar du reikšmingus teorinio pobūdžio veikalus, iš esmės praturtinusius urbanistikos sritį naujais konceptualaus pobūdžio tyrimais (Salingaros 2005, 2006). Jau savo pirmojoje knygoje fizikas ir matematikas, peržengęs savo disciplinų ribas ir perėjęs į architektūros ir urbanistikos sritį, atsiskeidė kaip drąsus, išvalgus, dogmatiško mąstymo pinklėms nepasiduodantis

tyrinėtojas, be jokių išlygų abejojantis dominuojančiais autoritetais ir jų tezėmis, kaip ir derėtų tikram mokslininkui. Pirmosios Nikos Salingaros knygos kritikos taikiniai šalia kitų tapo du neva neginčijami šiuolaikinės architektų bendruomenės autoritetai – (post)modernistinių architektų garbinamas prancūzų filosofas Jacquesas Derrida, pavertęs dekonstrukciją vienu iš akademinės filosofijos prioritetu, ir ne mažiau architektūros profesionalų bendriją hipnotizuojantis šiuolaikinis šveicarų architektas Bernardo Tschumi. Daugumą dekonstrukcijos teoretikų postulatų Nikos Salingaros atmetė kaip neturinčius nieko bendra nei su sveika nuovoka, nei su šiuolaikiniais mokslo tyrimais ar jų metodais. Mokslininkas ir toliau plėtoja nuoseklią ir patvirtintais duomenimis grįstą architektūrinio modernizmo kritiką. Prisdėdamas prie savo pirmtakų Peterio Blake'o, Leono Kriero, Christopherio Alexanderio, Davido Watkino ir kitų autorių abejonių architektūrinio modernizmo racionalumu, Salingaros teigia, kad modernizmas nėra tiesiog dar vienas istorinis stilius. Pasak jo, tai ištisas „estetikos, tektonikos, urbanizmo, technologijos, kultūros ir galiausiai civilizacijos projektas“ (Salingaros 2015: 37). Šį projektą teoretikas sieja su praėjusio amžiaus pradžios idealais ir utopinio pobūdžio mąstysena, kurią iškėlė technologinis optimizmas. Ir nors technologine pažanga grįsta socialinė utopija nepasitvirtino, modernizmas įsitvirtino kaip universaliai išpažįstama estetika bei ideologija, kurios pagrindais nedrįstama abejoti.

Nors *Antiarchitektūros ir dekonstrukcijos* išvalgas buvo mėginta ignoruoti arba

neigti, kaip ir kai kuriuos kitų ankstesnes architektūrinio modernizmo kritikų interpretacijas (pavyzdžiui, Peterį Blake'ą, kuris iš modernizmo apologeto virto griežtu šios meninės ideologijos kritiku) (Blake 1978) ar vėliau dar išsamesnę moderniosios architektūros kritiškai analizei skirtą monografiją parašiusį Malcolmą Millaisą (Millais 2009)), po to, kai per kelerius metus pasirodė dar kelios architektūros ir urbanistikos teoriniams aspektams skirtos N. Salingaros knygos, tapo akivaizdu, kad architektūros ir urbanistikos srityje ėmė reikštis ne šiaip sau kritikas, besibodintis modernizmo estetika, bet konceptualus, kelias mokslo disciplinas gerai pažįstantis ir išmanantis urbanistikos teoretikas. Knygoje *Urbanistinės struktūros principai* Salingaros pateikė naują miesto formos ir erdvių sąrangos interpretaciją, savo teiginius grįsdamas griežtųjų mokslų (tarp jų – fizikos, informatikos, kompiuterikos) metodais ir tyrimų medžiaga. Galima pridurti, kad knygos autorius pateikė visiškai naują savo objekto tyrimo aspektą atsisakydamas tyrimą grįsti ideologinėmis schemomis ar urbanistikoje vyraujančiais požiūriais. Iš esmės jis pasiūlė žvelgti į miestų sąrangą per griežtą mokslinio tyrimo prizmę. Kita vertus, kitaip nei tie autoriai, kurie dažniausiai kūrė teorijas, paremtas ideologinėmis nuostatomis, Salingaros pasiūlė visai kitą požiūrio tašką – vertinti miesto sąrangos ypatumus remiantis principais, kurių veiksmingumas buvo įrodytas ir patvirtintas tyrimais.

Viena kertinių Salingaros vartojamų sąvokų – kompleksiškas (skirtinas nuo sudėtingumo). Šiame kontekste de-

rėtų prisiminti, kad ją vartojo ir kiti urbanistikos bei architektūros problemas nagrinėję autoriai: urbanistė Jane Jacobs ir architektūros kritikas Roberto Venturi. Tačiau būtent Salingeras šios sąvokos interpretaciją susiejo su naujausiais, eksperimentiškai įrodytais fizinių ir gamtos mokslų atradimais. Kaip autorius pabrėžė knygos įžangoje: „Architektūra ir urbanistika yra žmogaus proto tęsiniai siekiant hierarchiškai valdyti dirbtines struktūras. Per keletą tūkstantmečių žmonija sukūrė organizuotą kompleksškumą, kuris buvo proporcingas jos intelektualinio išsivystymo lygiui“ (Salingeras 2005: 13). Urbanistikos teoriją mokslininkas praplėtė ir papildė tokiais aspektais, kaip urbanistinių tinklų teorija, fraktalinio miesto (*fractal city*) jungtys, miestų informacinė architektūra. Urbanistinės teorijos atnaujinimui jis taip pat pasitelkė ir savo kolegos – matematiko, architekto ir urbanisto Ch. Alexanderio „modelių kalbos“ koncepciją, kuria rėmėsi ne tik šiame veikalė, bet ir kitose knygoje. Salingeras atkreipė dėmesį į vieną esminių moderniosios urbanistikos ydų ir problemų – simplicistinių (supaprastintų) struktūrų dominavimą, padariusį nemenką žalą organizuotai miesto plėtrai. Anot Salingeras, „Žmonija visuomet siekė padidinti organizuotą kompleksškumą kartu su savo protinių galių raida ir pagerino natūralių sistemų suvokimą. Šiame (t. y. dvidešimtajame amžiuje, – A. S.) įvyko atvirkštinis procesas. Architektai ir urbanistiniai planuotojai susižavėjo vizualiu paprastumu ir ėmė ignoruoti tuos fundamentalius organizavimo principus, kurie nėra vizualiai paprasti“ (Salingeras 2005: 25). Teoretiko

nuomone, urbanistinė teorija ir praktika turėtų pasinaudoti esmingesniais fizinių mokslų atradimais, susijusiais su sudėtingų reiškinių veikimo principais. Modernizmo apologetai įtvirtino nuostatą, kad urbanistinė struktūra privalo būti itin paprasta, tačiau to nepatvirtina nei fizinių mokslų duomenys, nei galiausiai pačių žmonių potyriai. Gamta nėra nei paprasta, nei primityvi – jos reiškiniai yra sudėtingi, tačiau sudėtingumas turi savo sąrangą, kurios privalu paisyti ir projektuojant dirbtinę aplinką, kurioje gyvena žmonės, nes šalia kitų dalykų pats žmogus pirmučiausia yra biologinė būtybė ir jį supančios gamtos neatsiejama dalis. Veikale *Architektūros teorija* (Salingeras, 2006) urbanistikos teoretikas pateikė organizuoto kompleksškumo modelį, kuris, kaip vėliau paaiškėjo, turi nemažai sąsajų su neurologo Giulio Tononi išplėtotu sąmonės „integruotu informaciniu modeliu“. Kitais žodžiais tariant, neurologijos mokslo atradimai patvirtino esmines Salingeras išvalgas. Tai reiškia, kad galima plėtoti urbanistines struktūras pasitelkus kelis, tarpusavyje susijusius požiūrius, sutampančius su neuromokslų srities tyrimų išvadomis.

Kita itin svarbi teoretiko vartojama konceptuali kategorija – urbanistinės jungtys. Jis pažymi, kad urbanistinė sąranga yra itin kompleksiškos struktūros, todėl tiek erdvės, tiek keliai, jungiantys erdves, negali būti suprasti pasitelkus linijinį mąstymo būdą. Nors istoriniuose miestuose erdvės buvo formuojamos ne tiek remiantis kokiomis nors išankstinėmis taisyklėmis ar teoriniais principais, o veikiausiai patirtį bei intuiciją, „šiuolaikinė žmonių sąveika su erdvėmis

tapo dar sudėtingesnė“ (Salingaros 2015: 42). Tačiau norint perprasti žmonių sukurtas, t. y. organizuotas, urbanistines struktūras, paranku pasitelkti fraktalinių struktūrų analogijas. Šalia kitų inovacijų Salingaros pritaikė urbanistinių struktūrų analizei informacinio lauko principus. Anot teoretiko, „žmonės yra informaciją apdorojantys mechanizmai, kurių egzistencija priklauso nuo gebėjimo interpretuoti savo aplinkos informaciją. Mes turime gebėti išsiskirti ir atsilipti į aplinkos informaciją, o žmogaus evoliucija aprūpino mus jusliniais ir percepciniais įrankiais, kurie mus įgalina: būtent šia savybė ir apdaro mus žmonėmis“ (Salingaros 2015: 44). Tad architektūrinės aplinkos sudėtingumas ir organizuotumas šiuo požiūriu turi itin didelę svarbą. Tos aplinkos supaprastinimas remiantis primityviomis geometrinėmis formomis ir standartizuotomis urbanistinių erdvių jungtimis, vykstantis įsigalėjus modernizmo dogmoms, neišvengiamai nuskurdina ir šiuolaikinio žmogaus egzistenciją, ir intelektualinę bei emocinę patirtį. Miestų gyventojai, anot Salingaros, kad ir kokioje diversifikuotoje aplinkoje gyventų, yra visos visumos dalis, tad „jų kompleksiškos elgsenos ir sąveikų negalima redukuoti iki miesto, veikiančio tarsi kokia nors gigantiška mašina, nes tai padarytų (ir daro) didžiulę žalą gyvenamosioms sistemoms. Tad ekosistemos elementai turi savo istoriją, kaip ir visos kitos natūralios sistemos. Tokia yra kompleksškumo prigimtis – jis turi užkoduotą visumą arba visumiškos sistemos pobūdį“ (Mehaffy, Salingaros 2015: 99).

Dar viena kertinė Salingaros urbanistinės teorijos konceptuali kategorija –

fraktalinis miestas. Fraktaliniais miestais tyrinėtojas laiko tik istorinius miestus, susiformavusius prieš įsigalint modernistinei urbanistinio planavimo ir projektavimo paradigmai. Tradiciniai miestai kūrė fraktalines formas intuityviai ir iš dalies dėl to, kad juose dominavo judėjimas pėsčiomis. Viename iš savo straipsnių, skirtų fraktaliniam miestų pavidalui, Salingaros ir jo tyrimo bendraautorai tvirtino, kad žmogaus mąstymas remiasi modeliais, kurie iš esmės yra fraktaliniai (Salingaros et al 2000: 63–74). Modernistinė urbanistika skelbė ir įtvirtino mąstymą, tolimą ir netgi priešišką šiems modeliams, versdama priimti ir toleruoti supaprastintas geometrines formas ir net teikti joms prioritetą. Be to, įsigalėjus modernizmo ideologijai, imta griauti tradicinį urbanistinį audinį remiantis nuostata, esą šis nešiuolaikiškas ir atgyvenęs (Salingaros 2005: 146). Visos didelės, gigantiškos urbanistinės struktūros įgauna antifraktalinį modelį, pavyzdžiui, Le Corbsier ateities miestų projektuose. Kita vertus, kaip pažymi teoretikas, „urbanistinė morfologija yra tam tikros transporto sistemos produktas. Tą sistemą įteisino valdžia miesto statybos pradžioje. Vėlesnės transporto sistemos modifikacijos baigiasi miesto struktūros pokyčiais. Šiandien valdžia skatina tik automobilių miestus“ (Salingaros 2005: 147), tad nenuostabu, kad tokio pobūdžio urbanistiniuose dariniuose fraktalinis modelis sunyksta arba priverstinai sunaikinamas. Kaip teigia mokslininkas, „klaidingai suvokdami fraktalinę struktūrą, miestai stengiasi padidinti judėjimo srautus, o šio proceso metu eliminuojama kapiliarinė struktūra“.

ra. Didelių dydžių apsidėimas automobilių eismo tinkluose šiandieną baigiasi tuo, kad įsigali atsietą urbanistinė geometrija“ (Salingaros 2005: 155). Jo nuomone, išsivaduojuojant iš modernizmo spąstų ir kuriant ateities miestą, itin svarbu atsakyti dviejų tipologinių priešingybių: miesto augimo pasitelkus aukštybinius statinius (dangoraižius) centruose ir priemiestinės plėtos. Kaip plėtoti miestus ateityje, Salingaros teigimu, galima pasimokyti iš labai skirtingų šaltinių istorinės urbanistikos, kuri buvo įgavusi fraktalinį pobūdį dėl intuicijos, ir informatikos studijų, kurių duomenis galima perkelti iš „elektroninio miesto“ modelio į fizinį (Salingaros 2005: 167). Kita vertus, kaip aiškina teoretikas, itin svarbu suvokti, kad miestas veikia ne taip, kaip veikia kompiuteris, bet taip, kaip veikia mūsų smegenys. Šis skirtumas yra esminis.

Biofilijos kategorija taip pat yra svarbi Salingaros conceptualaus, analitinio žodyno dalis. Domėtis šiuo projektavimo aspektu pradėta 2008 m., pasirodžius kolektyvinei studijai *Biofiliskas projektavimas* (Kellert, Heerwagen, Mador 2008). Urbanistikos teoretikas netruko suvokti šio požiūrio svarbą ir susiejo biofilisko projektavimo perspektyvą (jos gydomąjį poveikį, dirbtinės aplinkos ir gamtinių

struktūrų balanso ir harmonijos principus) su kitais teoriniais rakursais ir savo gausiais straipsniais bei knygomis labai prisidėjo prie biofilisko projektavimo teorinių pagrindų kūrimo.

Tyrinėtojas nuolatos pabrėžia, kad kuriant ir plėtojant ateities miestų morfologinę struktūrą, galima (ir būtina) remtis įvairiais šaltiniais, tarp jų tradicinio istorinio miesto struktūros paveldu, kurį būtina pritaikyti dabarties poreikiams, žiniomis, kurias teikia šiandieniniai fiziniai mokslai (tarp jų ir informatika), ir taip pat ta urbanistine teorija, kurios teiginiai ir įžvalgos pasitvirtino praktiškai. Tokio tipo teoriją, Salingaros nuomone, įkūnija jo kolegijos, iškilus architektūros teoretiko Ch. Alexanderio „modelių kalbos“ koncepcija. Beje, šios koncepcijos pranašumą išsamiai aptaręs keliuose veikaluose (Salingaros 2005; Mefaffy, Salingaros 2015; Salingaros 2017/2019), Salingaros savo įžvalgomis reikšmingai prisidėjo prie šios teorinės perspektyvos aktualizavimo labai skirtinguose urbanistiniuose kontekstuose. Susikompromitavus modernizmo ideologija grįštai urbanistikos teorijai, Salingaros ir Alexanderio išplėtos holistinio pobūdžio teorinės perspektyvos tampa rimtu instrumentu kurti naujus miestokūros principus ir pritaikyti juos praktikoje.

IŠVADOS

Nikos Salingaros, atėjęs į urbanistinę teoriją iš fizikos ir matematikos, papildė urbanistiką reikšmingais tyrimais, perkeldamas į urbanistines studijas chaoso teorijos atradimus (fraktalinės struktūros idėją), tokius reiškinius kaip informaci-

nis laukas ir informacinė struktūra. Jis taip pat nemenkai pasidarbavo sugrąžinant į urbanistinės teorijos akiratį prieš kelis dešimtmečius Christopherio Alexanderio atliktus novatoriškus ir perspektyvius tyrimus bei siūlymus, ypač jo

sukurta „modelių kalbos“ koncepcija, kurią ne tik įmanoma, bet ir būtina toliau plėtoti. Be konceptualios modernizmo kritikos, susiejančios jį su tokiais skirtingais autoriais kaip vienas pirmųjų architektūrinio ir urbanistinio modernizmo kritikų Camillo Sitte bei vėlesni autoriai (Jane Jacobs, Loenas Krieras, Christopheris Alexanderis, Ali Madanipouras ir kt.), N. Salingaros sukūrė moksliską, tarpdisciplininio pobūdžio ir kartu koherentišką, tyrimais ir įrodytais duomenimis, o ne ideologinėmis ir estetinėmis

prielaidomis grįstą urbanistinę teoriją, skirtą didžiulių problemų kamuojamiems šiuolaikiniams miestams atnaujinti ir juos humanizuoti, suvokiant urbanistines struktūras kaip sudėtinę bendros ekosistemos dalį. Jo idėjos ir koncepcijos jau daro ir neišvengiamai padarys dar didesnę įtaką ir mąstymui apie miesto esmę bei urbanistinio planavimo praktikos pokyčiams. O šiuo metu jos galėtų ir turėtų būti atidžiai studijuojamos ir pritaikomos neišvengiamos urbanistinės kaitos uždaviniais spręsti.

Literatūra

- Bauman Zygmunt. 2002. *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Iš anglų k. vertė Vytautas Rubavičius. Vilnius: Strofa.
- Blake Peter. 1978. *Form Follows Fiasco: Why Modern Architecture Hasn't Worked?* Boston: Little, Brown and Company.
- Canniffe Eamonn. 2006. *Urban Ethic: Design in a Contemporary City*. Oxon: Routledge.
- Curl James Stevens. 2018. *Making Dystopia: The Strange Rise and Survival of Architectural Barbarism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hall Peter. 2002. *Cities of Tomorrow*. London: Blackwell.
- Holston James. 1989. *The Modernist City: An Anthropological Critique of Brasilia*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jacobs Jane. 1961. *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Keller Steven, Heerwagen Judith, Mador Martin, editors. 2008. *Biophilic Design*. Hoboken, N.J.: John Wiley and Sons.
- Kostoff Spiro. 2004. *The City Assembled*. London: Thames and Hudson.
- Mehaffy Michael, Salingaros Nikos. 2015. *Design for a Living Planet*. Portland, Oregon: Sustasis Press.
- Millais Malcolm. 2009. *Exploding the Myths of Modern Architecture*. London: Frances Lincoln.
- Mikiten Terry, Salingaros Nikos, Yu Hing-Sing. 2000. Pavements as Embodiments of Meaning for a Fractal Mind, *Nexus Network Journal*, Vol 2.
- Mumford Lewis. 1961. *The City in History*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Mumford Lewis. 1963. *The Highway and the City*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Sheldrake Phillip. 2007. A Spiritual City? Place, Memory and City Making, *Architecture, Ethics and the Personhood*. Lebanon, NH: University Press of New England.
- Salingaros Nikos. 2004. *Anti-architecture and Deconstruction: The Triumph of Nihilism*. Portland, Oregon: Sustasis Press.
- Salingaros Nikos. 2006. *A Theory of Architecture*. Portland, Oregon: Sustasis Press.
- Salingaros Nikos. 2005 (2014). *Principles of Urban Structure*. Portland, Oregon: Sustasis Press.
- Salingaros Nikos. 2017. *Design Patterns and Living Architecture*. Portland, Oregon: Sustasis Press.
- Salingaros Nikos. 2019. *Projektavimo modeliai ir gyvenamoji architektūra*. Iš anglų k. vertė Almantas Samalavičius. Vilnius: Kultūros barai.